

Бабу-Ягу», «Про жайворонка», «Про Темінь і Сутінок». Емоційне сприймання казки підсилюється і своєрідним казковим оточенням. В.О.Сухомлинський пропонує розповідати казки якщо не серед природи, то хоч би в спеціально обладнаній Кімнаті казок, щоб все тут нагадувало дитині про казку: вечірні сутінки, веселий вогник у пічці, казковий будиночок Баби-Яги, казкові персонажі, хатинка діда і баби, гуси-лебеді тощо. Водити дітей у Кімнату казок потрібно не часто, застерігав В.О.Сухомлинський, раз на тиждень, а то й рідше, краще у вечірні години. Сама обстановка цієї кімнати примушує дитину не тільки слухати казки, а й самостійно розповідати їх, створювати казки з новими сюжетами [5, с. 188-200].

Самостійне створення казок – дійовий шлях розвитку творчості й дитячого мовлення. Під вмілим керівництвом педагога діти починають самостійно складати казки ще задовго до школи. Рідна природа, «подорожі до джерел рідного слова» викликають у малюків творче натхнення.

Скільки таких можливостей для розвитку дитячої фантазії таїть у собі навколишній світ. Потрібно тільки вміло спрямувати думку дітей, як одразу оживають казкові образи. „Через казкові образи, – писав В.О.Сухомлинський, – у свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками. Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттям дитини, – неможливо уявити дитячого мислення і мовлення”. Самостійне створення дітьми казок є водночас і першим кроком у розвитку мислення дитини від живого, конкретного до абстрактного.

Потрібно сміливіше впроваджувати в практику роботи дошкільних закладів і самостійне створення дошкільнятами казок на лоні природи. Виховне значення саме цих казок полягає в тому, що діти відчують їх в обстановці, яка породжує казкові уявлення.

Висновки. В.О.Сухомлинський надавав великого значення навчанню дітей словесної творчості. В основу системи навчання, вважав він, треба покласти живе слово і творчість дитини, не повторення чужих думок, а творення власних. Водночас індивідуальному процесу творчості має передувати наслідування дій педагога, відпрацювання точності й доречності у доборі слів, іншого матеріалу, який буде потрібний дитині для її творчості. Найголовнішим завданням у розвитку творчості дітей він вважав формування морально гідної, інтелектуальної, естетично розвиненої творчої особистості

Наукові роздуми, методичні рекомендації ученого щодо організації розвитку дитячої творчості сьогодні мають величезне значення для теоретичного і практичного розв'язання цієї проблеми.

Література:

1. Короткий тлумачний словник української мови / Під ред Л.Л.Глумецької. – К.: Рад.шк., 1978. – 296 с. (29-30).
2. Лингвистический энциклопедический словарь // Ред. В.Н.Ярцева.- М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 636 с. (343-344).
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Радянська школа, 1977. - 341 с.
4. Сухомлинський В.О. Рідне слово / Вибрані твори: У 5-т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.3. – С. 201-205.
5. Сухомлинский В.А. Комната сказки // Избранные произведения в 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1980. – Т.3. – С. 188-200.

УДК 373.3.016:81'35–028.31

Л.М. Заліток

ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО НА МІСЦЕ КНИЖКИ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ

Анотація. У статті здійснюється аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського з питань використання книжки у виховному процесі школи, розкриваються погляди педагога на місце книжки у вихованні особистості.

Ключові слова: педагогічна спадщина, книжка, молодші школярі, виховання.

Аннотация. В статье анализируется педагогическое наследие В.Сухомлинского по вопросу использования книги в воспитательном процессе школы, раскрываются взгляды педагога на роль книги в воспитании личности.

Ключевые слова: педагогическое наследие, книга, младшие школьники, воспитание.

Annotation. V.Sukhomlynskyi's views on the problem of book usage in the school educational process and the role of the book in personality education are analysed in the article.

Key words: pedagogical heritage, book, younger pupils, education.

Для виховання духовно сформованої, культурно розвиненої особистості школяра необхідно віднайти оптимальні шляхи поєднання доцільних засобів впливу на свідомість і творче становлення дитини.

Саме книжка лежить в основі будь-якої освіти. Як основне джерело знань, книжка в процесі історичного розвитку виступає і найбільш довершеною формою передачі інформації, і носієм духовної культури народу.

У сучасній національній школі спостерігається спад начитаності учнів, відсутність єдиних вимог у роботі з книжкою, слабка популяризація та контроль за читанням книжок. Тому проблема роботи з книжкою не застаріла, а є першочерговою у педагогічній науці. Вчені підкреслюють велике й неперехідне значення книжки в сучасних умовах, коли юне покоління потребує більш високого рівня освіченості та загальної культури [2, с. 2–4]. Сьогодні вкрай необхідно шкільній навчально-виховній системі віднайти компромісне розв'язання проблеми змагальності книжки за інтерес читачів.

Досвід минулого є джерелом конструктивних і плідних ідей для сучасної національної школи. Уроки минулого допомагають глибше зрозуміти значення книжки у виховному процесі школи, використовувати найбільш виправдані прийоми і методи виховання. Аналіз історико-педагогічної літератури надає можливість пересвідчитись, що до проблем книжки як засобу морально-етичного, естетичного виховання особистості була повернута увага багатьох відомих педагогів, письменників, громадських діячів. Прогресивні погляди щодо застосування книжки у вихованні підростаючого покоління відображені у працях Х.Алчевської, Б.Грінченка, Я.Коменського, А.Макаренка, С.Русової, Г.Сковороди, К.Ушинського, Л.Толстого, І.Франка, Т.Шевченка та інших.

Але особливий внесок у вирішення цієї проблеми вніс видатний український педагог В.Сухомлинський, який багато писав і робив для того, щоб книжка постійно використовувалась у виховному процесі школи для різнобічного розвитку особистості, для її багатого духовного життя. Досить слушною є багатоплановість питань про роль книги у вихованні підростаючого покоління, яка проступає із великого доробку педагогічних міркувань В.Сухомлинського: книжка в духовному житті дитини, правильний вибір книжки, книжка та самовиховання, книжка і життєвий ідеал тощо.

Саме з цих позицій варто знову повернутися до спадщини В. Сухомлинського. Науковий аналіз педагогічного досвіду вченого у цьому аспекті дозволяє повніше і глибше оцінити його теоретичне і практичне значення, визначити нові шляхи реалізації у навчально-виховному процесі школи ХХІ століття.

Мета статті – висвітлити основні теоретичні положення про книгу як засіб виховання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Школа може бути життєдайним джерелом для дитини лише за умови наявності в ній чотирьох культур: культу Вітчизни, культу людини, культу книги і культу рідного слова, – вважав В. Сухомлинський [9,с.204]. Його слова в сучасних умовах набувають особливо ціннісного значення щодо всебічного розвитку дитини.

Книжку як засіб виховання педагог розглядав різносторонньо, пов'язував її з широким колом питань виховання та навчання, самоосвіти та самопізнання підростаючої особистості. У центрі уваги В. Сухомлинський завжди ставив питання розвитку особистості в процесі активного творчого спілкування з книжкою і виховання на цій основі високоосвіченої, морально свідомої особистості.

Для сучасної теорії виховання принципове значення має саме розуміння В.Сухомлинським процесу читання книжки, його ролі в становленні особистості. “Читання – сама суть духовного життя, процес і засіб невтомного і постійного розумового, морального, емоційного, естетичного розвитку”, – писав педагог [8].

Захоплення книжкою, читанням, творчістю – джерело виховання культури почуттів дитини. Одну із причин духовного зубожіння певної частини молоді педагог бачив у тому, що в її житті не ввійшла книжка, справжнє читання, яке захоплює розум і серце, викликає роздуми про навколишній світ і про самого себе. У книзі “Народження громадянина” (1970) В. Сухомлинський розповідав про дослідження, в якому було вивчено життя 460 сімей, де росли підлітки, що скоїли злочини. Ні в одній з цих сімей не було сімейної бібліотеки, хоча б невеликої. В усіх 460 сім’ях було всього 786 книжок, включаючи книжки-малюнки для дошкільнят [4, с. 289].

Першим захопленням дитини, вважав педагог, повинно бути захоплення книжкою. Він писав: “Я прагнув, щоб кожному підліткови зустрілась книжка, яка б стала для нього одкровенням, щоб він завжди шукав книжку, в якій криється розгадка таємниць, що хвилюють його. Книжка в житті підлітка – ціла сфера виховання, на жаль, ще дуже мало досліджена” [4, с. 320].

Саме тому В.Сухомлинський розглядав книжку як засіб уведення дитини в систему людських знань, вироблених в процесі історії, формування уявлень про головні етапи життя людства, як засіб розумового розвитку, як джерело морального, естетичного, трудового виховання.

Виокремимо пріоритетні напрями змісту виховного процесу педагогічної системи В.Сухомлинського, в яких книжка була одним із основних засобів виховання. До них належать: моральне, патріотичне, розумове, естетичне, трудове виховання.

Особливе місце в педагогічній системі В.Сухомлинського посідає *моральне виховання*. У книзі “Як виховати справжню людину” (1975) педагог зосередив погляди на змісті, шляхах та методиці реалізації в Павлівській школі процесу морального виховання. У цьому контексті В.Сухомлинський послідовно розвивав і відстоював погляди на книжку як джерело морального виховання. Коли “в молодій людині, – стверджував педагог, – вихована пристрасть до читання, вона у вільний час не нудьгуватиме від безділля і не шукатиме дешевих розваг і задоволень. Не хтось повинен задовольняти духовні потреби людини, а вона сама повинна бути творцем свого духовного життя” [5, с. 253–254]. Тоді “в години хорошої, так потрібної для юного серця самотності відбувається тонка внутрішня робота – самоствердження людини... Моральна краса, яка щодалі глибше полонить душу... стає для неї тими святими, непорушними принципами, якими вона дорожить як своєю власною честю, як часткою свого ества” [5, с. 253–254]. У зв’язку з цим педагог розглядав і зміст читання школярів, і спрямованість керівництва ним. У визначенні критеріїв відбору творів для кожної вікової групи вирішальною для В.Сухомлинського була установка на моральний розвиток особистості, заснований на обов’язковому систематичному читанні високохудожніх творів класичної вітчизняної і зарубіжної літератури, які глибоко розкривали духовний світ особистості.

Читаючи книжку, дитина вчиться оцінювати життєві явища, об’єкти живої природи і на цій основі сприймає і оцінює красу навколишнього світу, красу людських почуттів, осмислює дійсність з погляду загальнолюдських цінностей. Крім означеного вище, важливою складовою виховання В.Сухомлинського було *патріотичне виховання*, що відіграло значну роль у системі виховних впливів на школярів. За Сухомлинським, патріотизм – це “діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже складно пов’язаний з освіченістю, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею” [7, с. 131]. Щоб досягти такої мети, у патріотичному вихованні необхідно постійно виховувати почуття любові до Батьківщини, формувати відповідальність за її долю.

У вихованні громадянина педагог вбачав гармонію розуму, думки, ідей, почуттів, духовності. Всебічно розглядав педагог роль книжки у формуванні в дитини уявлень про Батьківщину, у вихованні у неї патріотичних почуттів і переконань. Важливим виховним завданням він вважав те, щоб розум і душа кожного вихованця прагнули до кожного слова, кожного рядка, кожної книжки про Батьківщину, щоб у кожної дитини була своя історична бібліотека.

Багато сторінок своїх статей, книжок (“Павлівська середня школа” (1969), “Розмова з молодим директором” (1973), “Серце віддаю дітям” (1968) та ін.) учений присвятив аналізу

ролі книжки в оволодінні знаннями. Розумовий розвиток включає в себе здобуття знань і формування світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури інтелектуальної праці, виховання потреби в розумовому збагаченні, у використанні знань. Аналізуючи значення книжки в *розумовому вихованні* молодших школярів В.Сухомлинський акцентував увагу на таких питаннях: навчання читанню, розвитку навичок усвідомленого, виразного читання, формування усталеного інтересу до читання, стимулювання самостійного читання. Кожне з цих питань конкретизується в залежності від проблем педагогічного керівництва читанням на певному етапі вікового розвитку дитини.

Педагог постійно підкреслював: від того, яке місце займає книжка в духовному світі особистості, залежить її інтерес і прагнення до знань. В зв'язку з особливостями сучасного інформатизованого суспільства сьогодні потрібно формувати у дітей інтерес до читання, прагнення і навички самостійно поповнювати свої знання. В.Сухомлинський підкреслював, що інтелектуальний розвиток людини дедалі більше визначається не кількістю знань, які вона зберігає у своїй пам'яті, а тим, "як вона вмє орієнтуватися в безмежному морі знань, користуватися сховищами знань – книжками" [6, с. 248].

Для успішної реалізації завдань освіти велике значення мають розроблені педагогом дві програми розумового розвитку. Перша – це знання, які учень отримує на уроці; друга – так звані необов'язкові знання, якими учень оволодіває додатково, в процесі самостійного позакласного читання. Другу програму В.Сухомлинський називав "інтелектуальним фоном навчання". Чим більше дитина читає в силу свого інтересу, тим легше вона оволодіває основами наук, тим успішніше для неї навчання. Причини перевантаження школярів педагог вбачав, перш за все, у тому, що вони мало читають поза програмою, не для обов'язкового запам'ятовування – художню, науково-пізнавальну літературу.

На думку В.Сухомлинського, дуже важливою є інтелектуальна радість, яку може дати учневі читання. Особливо, наголошував педагог, "якщо є інтерес до читання того, що необов'язкове для вивчення, то учень з інтересом читає й підручник. Читаючи, він відволікається від процесу читання і живе думками про те, що читає" [6, с. 243].

Читання має стати для людини "джерелом багатого інтелектуального життя". Щоб це відбулося, дитині необхідно дати якомога раніше міцні практичні вміння. Уже в початковій школі дитина має навчитися читати, писати, думати, спостерігати, висловлювати думку. У зв'язку з цим, В.Сухомлинський запобігав перевантаженням учнів навчальними завданнями за допомогою читання, інтелектуальна робота учня, на його думку, має бути спланована так, що дитина більшість свого часу витрачала на читання того, що просто цікаве і необов'язкове для заучування. Так розширювався, на думку педагога, "фон інтелектуального життя", на якому проходить навчання. Без виконання цього завдання навіть дуже незначний, скромний обсяг знань стає для учнів непосильним. Тож для того, щоб цей фон розширювався, необхідно кожному учневі читати журнали, науково-популярну літературу: "чим більше він оволодіває основами наук, тим менше часу йде в нього на підготовку домашніх завдань" [6, с. 243]. Читаючи, учень не ставить перед собою мету запам'ятати, він намагається якнайглибше зрозуміти. І чим глибше він розуміє, тим краще запам'ятовує матеріал.

Наука розвивається настільки швидко, що навіть часті зміни навчальних планів, програм та підручників не забезпечать учням знань, належних вимогам часу. І тут, на думку В. Сухомлинського, все залежить від того, наскільки зможе вчитель пробудити в учнів інтерес до читання, до самостійного пошуку інформації. За цих умов бажано, щоб учні не лише поглиблювали знання з вже вивчених розділів, але й читали додаткову літературу з незнайомих їм тем, навіть якщо вона містить незрозумілу інформацію. Чим більше в учнів запитань, тим вищим буде інтерес до знань на уроці, в процесі вивчення нового матеріалу.

Одне з головних місць у педагогіці В.Сухомлинського посідає *трудове виховання*, яке є важливим аспектом всебічного розвитку особистості. Під трудовим вихованням педагог розумів не тільки виховання звички до фізичної праці, а насамперед, ставлення до праці як до важливого елемента духовного життя людини. Метою трудового виховання, на думку В. Сухомлинського, має бути утвердження у дитини ставлення до праці не лише як життєвої необхідності, але і як сфери духовного життя, коли у праці виховується почуття гідності за створене.

Питання про роль книжки і читання у підготовці школярів до трудової діяльності в спадщині педагога має низку аспектів: висвітлення багатого досвіду роботи з художніми творами трудової тематики; пропагування творів письменників, в яких головний герой – праця (А. Мусатова, П. Павленко, І. Лікстанова, Н. Дубова). Особливе місце педагог приділяв книжці, читанню в морально-психологічній підготовці школярів до праці. “Від того, яке місце серед інших книг займають книги про працю, по яких творах вихованці пізнають духовний світ трудівників, значною мірою залежить формування їх поглядів на працю і життєві ідеали”, – стверджував педагог [3, с. 63].

Колективні читання і обговорення кращих книжок, присвячених праці, читацькі конференції, диспути органічно поєднувалися з організацією зустрічей з героями праці-односельчанами. Г.Веденська відзначає, що трудове виховання засобами літератури вбачалось В. Сухомлинським не тільки як усвідомлення теми праці в творах, навіть не як естетична проблема, в якій виявляється творча своєрідність письменника, але, головним чином, як орієнтація учня на трудову діяльність [1]. Звертаючись до цього питання в монографії “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” (1976), В. Сухомлинський аналізував роль книжки, читання, знань, особливо гуманітарних, в етично-психологічній підготовці школярів до праці.

Виховання духовної, психологічної готовності до праці учений розглядав передусім як виховання особистості. Відповідно до цього В. Сухомлинський визначав зміст, мету дитячого читання: “Потяг до праці орача і сіяча, тваринника і тракториста, муляра і слюсаря, пекаря і кухаря залежить від того, як, з якою метою майбутній трудівник читав книжку в роки дитинства, отрочтва і юності, який смисл він убачав у вивченні поезії та інших культурних цінностей людства” [7, с.79]. Такий підхід до проблем трудового виховання надзвичайно актуальний для виховної роботи сучасної школи.

Важливою складовою цілісного виховного процесу в педагогіці В. Сухомлинського виступає *естетичне виховання*. Найважливіше завдання естетичного виховання, на думку педагога, полягає в тому, щоб “навчити дитину бачити в красі навколишнього світу, в красі людських стосунків духовне благородство, доброту, сердечність і на цій основі утверджувати прекрасне в самій собі” [7, с. 177].

У спадщині В.Сухомлинського книжці належить провідне місце в естетичному вихованні дитини. Педагог розкрив її невичерпні можливості у естетичному вихованні, зокрема, він стверджував, що у силу своєї органічної природи література володіє універсальними можливостями розвивати емоційно-естетичну сферу особистості: “Могутня виховна сила художнього твору – в художньому сплаві естетичних, етичних, політичних ідей” [4, с.413]. Із сприймання і пізнання краси починається виховання естетичної культури, виховання почуттів.

Захищаючи книжку, багатство духовного життя, В.Сухомлинський одночасно був і проти поверхневого, одностороннього підходу до естетичного виховання книжкою як пасивного задоволення естетичних потреб читача, слухача. Ефективність процесу естетичного виховання педагог ставив у пряму залежність від того, наскільки глибоко розкрита керівником читання природа прекрасного, наскільки активно бере участь думка юних читачів в естетичному освоєнні світу. Естетичне сприйняття художнього твору В.Сухомлинський, насамперед, пов’язував з творчим характером читання. “Естетичне сприймання творів літератури, музики, живопису теж вимагає активної внутрішньої діяльності – оцінки, глибокого переживання тих якостей, якими наділений предмет сприймання сам по собі” [7, с. 181].

Відчути красу слова в художньому творі, щоб вона схвилювала дитину, щоб її схвилював і опис природи, і зображення духовного світу героїв – в цьому бачив учений критерій естетичного сприйняття. Діяльний, творчий характер читання, за В.Сухомлинським, припускає включення сфери особистого етичного досвіду в процес естетичного сприйняття твору, активізує асоціативні зв’язки, будить емоційну пам’ять, будить фантазію. Достовірно художнє сприйняття утверджує естетичні та разом з тим етичні критерії, спонукає до вищого ступеня естетичної діяльності – творчості, створення прекрасного: “Переживання насолоди від прекрасного – перша запорука індивідуальної творчості у сфері мистецтва” [7, с.181].

Зокрема, В.Сухомлинський був переконаний: “усе прекрасне, що існує в навколишньому світі, створене людиною для інших людей, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити її”, тому учні Павліської школи читали і перечитували по три-чотири рази високохудожні твори. Великого значення педагог надавав читанню художніх творів, у яких оспівується краса природи. Для читання цих творів вибиралась обстановка, яка нагадувала описані художником картини природи. Педагог стверджував, що “слово допомагає глибше відчутти найтонші відтінки краси природи, а краса природи ніби закріплює в свідомості дітей... емоційне забарвлення слова, доносить до свідомості й серця його музику, аромат” [6, с. 373].

Таким чином, здійснивши аналіз педагогічної спадщини В.Сухомлинського у контексті досліджуваної проблеми, можна стверджувати, що виховання книжкою в практичній роботі педагога та всього педагогічного колективу Павліської середньої школи було цілеспрямованим педагогічним процесом. Вчений-педагог вважав, що книжка має стати для дитини не тільки джерелом знань, але й має прищеплювати їй моральні, естетичні почуття, здатність до співчуття, доброти, людяність. Саме тому, В.Сухомлинський розкрив невичерпні можливості дитячого читання у цілісному процесі формування особистості, дав ряд цінних рекомендацій стосовно застосування різноманітних засобів впливу книжки на виховання школярів, їхню поведінку і вчинки. Він запевняв: “Щоб підготувати людину духовно до самостійного життя, треба ввести її в світ книжки” [9, с. 200].

Література:

1. Веденская Г. А. Проблемы преподавания литературы в школе в наследии В. А. Сухомлинского : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Методика преподавания литературы” / Г. А. Веденская. – Л., 1980. – 17 с.
2. Кремінь В. Українська освіта ХХІ ст.: завдання і проблеми / В. Кремінь // Дивослово. – 2004. – № 2. – С. 2–4.
3. Сухомлинский В. А. Воспитание коммунистического отношения к труду: Опыт воспитательной работы сельской школы / В. А. Сухомлинский. – М., 1959. – 439 с.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 3. – С. 279–582.
5. Сухомлинський В. О. Народний учитель / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 5. – С. 239–255.
6. Сухомлинський В. О. Павліська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – С. 7–390.
7. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 55–202.
8. Сухомлинський В. О. Психологічні основи швидкого читання: тези доповіді / В. О. Сухомлинський // Пед. думка. – 1969–1970 рр. (Меморіальний музей).
9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 3. – С. 9–278.

УДК 373.018.58 (091)(477)

Ю.В.Юрчонок

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті представлений ретроспективний аналіз феномена авторської школи в історії вітчизняної педагогічної думки ХХ ст. Розкритий досвід роботи авторських шкіл В.Дурдуковського, А.Макаренка, В.Сухомлинського та О.Захаренка. Досліджені особливості організації авторських шкіл як цілісної педагогічної системи, їх інноваційний потенціал і роль у розвитку освітньої практики.

Ключові слова: авторська школа, педагогічна система, педагогічна концепція, експериментальна діяльність, історія вітчизняної педагогічної думки.

Аннотация. В статье представлен ретроспективный анализ феномена авторской школы в истории отечественной педагогической мысли ХХ ст. Раскрыт опыт работы авторских школ В.Дурдуковского, А.Макаренка, В.Сухомлинского и А.Захаренко. Исследованы особенности организации авторских школ как целостной педагогической системы, их инновационный потенциал и роль в развитии образовательной практики.

Ключевые слова: авторская школа, педагогическая система, педагогическая концепция, экспериментальная деятельность, история отечественной педагогической мысли.